

Matea Birtić
Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb

Tvorba riječi u distribuiranoj morfologiji

Tema su ovoga rada osnovne značajke distribuirane morfologije (Halle & Marantz 1992, Halle & Marantz 1994), njezin smještaj među ostale pristupe morfologiji u okviru generativne lingvistike te poseban osvrt na modele tvorbe riječi u distribuiranoj morfologiji. Opširnije se prikazuje model tvorbe riječi osmišljen u Marantz (2001) te se ukratko osvrće i na srodan model poimeničenja iz Alexiadou (2001).

---

1. Uvod

Od prvih koraka razvoja generativne gramatike pa sve do danas područja morfologije i tvorbe riječi imaju problematičan status unutar teorije. Distribuirana morfologija vuče svoje korijene od nekih prethodnih morfoloških modela, pa ćemo ih ovdje ukratko spomenuti. Poznato je da u počecima generativne lingvistike, u razdoblju tzv. rane teorije morfologija i tvorba riječi nemaju izdvojeno mjesto, već uglavnom pripadaju sintaksi. Fleksija je pitanje sintakse, a leksikon sadržava samo neizvedene riječi, pa je prešutna pretpostavka da je i sva tvorba (izvođenje i slaganje) također sintaktička. Kao što će se kasnije pojasniti, distribuirana se morfologija pretpostavkom o sintaktičkoj tvorbi riječi veže uz to najranije shvaćanje gramatike u generativnoj lingvistici. Kasnije se u okviru standardne teorije eksplicitno navodi da su određene tvorenice nastale sintaktičkim operacijama transformacija.

U području tvorbe riječi jedan je od najvažnijih preokreta unutar generativne gramatike započeo pojavom *Remarks on Nominalization* N. Chomskoga 1970. godine. U tom djelu autor smješta velik dio derivacijske morfologije u leksikon te tako počinje razdoblje leksikalizma. Chomsky (1970) potaknut pokušavanjima poimeničenih sintaktičkih skupina, kao što su *gerundi* i izvedene

imenice, tvrdi da treba odvojiti derivacijsku morfologiju od sintaktičkih transformacija. Prema njegovu mišljenju *gerundi* (*refusing*) i izvedenice (*refusal*¹) gramatički su suprotstavljene skupine imenica. *Gerundi* su rezultat djelovanja transformacija, dok izvedenice nastaju morfološkim pravilima u leksikonu. Chomsky u istom djelu tvrdi da leksičke jedinice već u leksikonu imaju strogo određena selekcijska i supkategorizacijska obilježja, ali su neodređene s obzirom na sintaktičku kategoriju (V, N ili A). Takav pogled na leksičke kategorije, primijetiti ćemo kasnije, u velikoj mjeri podsjeća na pristup distribuirane morfologije i sintaktičku neodređenost korijena, s tom razlikom da su korijeni apstraktne jedinice, dok su leksičke jedinice konkretne.

Sva morfološka proučavanja nakon 1970. godine dijelit će se na leksikalistička i neleksikalistička. Svakako treba napomenuti da se sve teorije koje se zajednički nazivaju leksikalističkima mogu podijeliti u dvije glavne skupine s obzirom na određivanje mjesta tvorbe riječi u gramatici. Prvo, pravila tvorbe riječi mogu biti smještena u leksikon ili drugo, postoji posebna morfološka sastavnica gramatike u kojoj se odvija tvorba riječi. Jedna je od bitnih pretpostavki leksikalizma pretpostavka o leksičkoj cjelovitosti riječi (*Lexical Integrity Hypothesis*) koja se naziva i pretpostavkom o atomnosti riječi (*The Atomicity Thesis*²). Prema toj je pretpostavci unutarnja struktura riječi sintaktički nevažna, tj. sintaksa ne vidi unutarnji ustroj riječi. Kao posljedicu toga treba pretpostaviti da je sva tvorba riječi završena prije leksičkog unošenja. U distribuiranoj se morfologiji tvrdi upravo suprotno: riječ nije nikakva sintaktički i semantički izdvojena cjelina te postoji tzv. kasno unošenje leksičke grade koje se zbiva nakon završetka svih sintaktičkih operacija.

Tako se zapravo još i danas, kao i desetljećima prije, pristupi pitanjima morfologije kreću između sintaktičkih (tvorba i fleksija su pitanja sintakse) i leksikalističkih (u sintaksu ulaze riječi u svom krajnjem obliku tvorbeno oblikovane i s fleksijskim nastavcima) pogleda na morfologiju, što obuhvaća i mnoge mišljene i međumodele (kao npr. one koji pretpostavljaju da je tvorba riječi pitanje leksikona, a fleksija pitanje sintakse).

2. Distribuirana morfologija

Distribuirana ili raspodijeljena morfologija (*Distributed Morphology*) jedan je od recentnih sintaktičkih pristupa morfologiji razvijen najvećim dijelom u okviru minimalističkog razdoblja (Chomsky 1995, 2000a, b, 2001a, b), iako se prema svojim pogledima na ustrojstvo leksikona, morfologije i riječi temeljno ra-

1 Engl. *refusing* 'odbijanje' i *refusal* 'odbitak'.

2 Di Sciullo & Williams (1987).

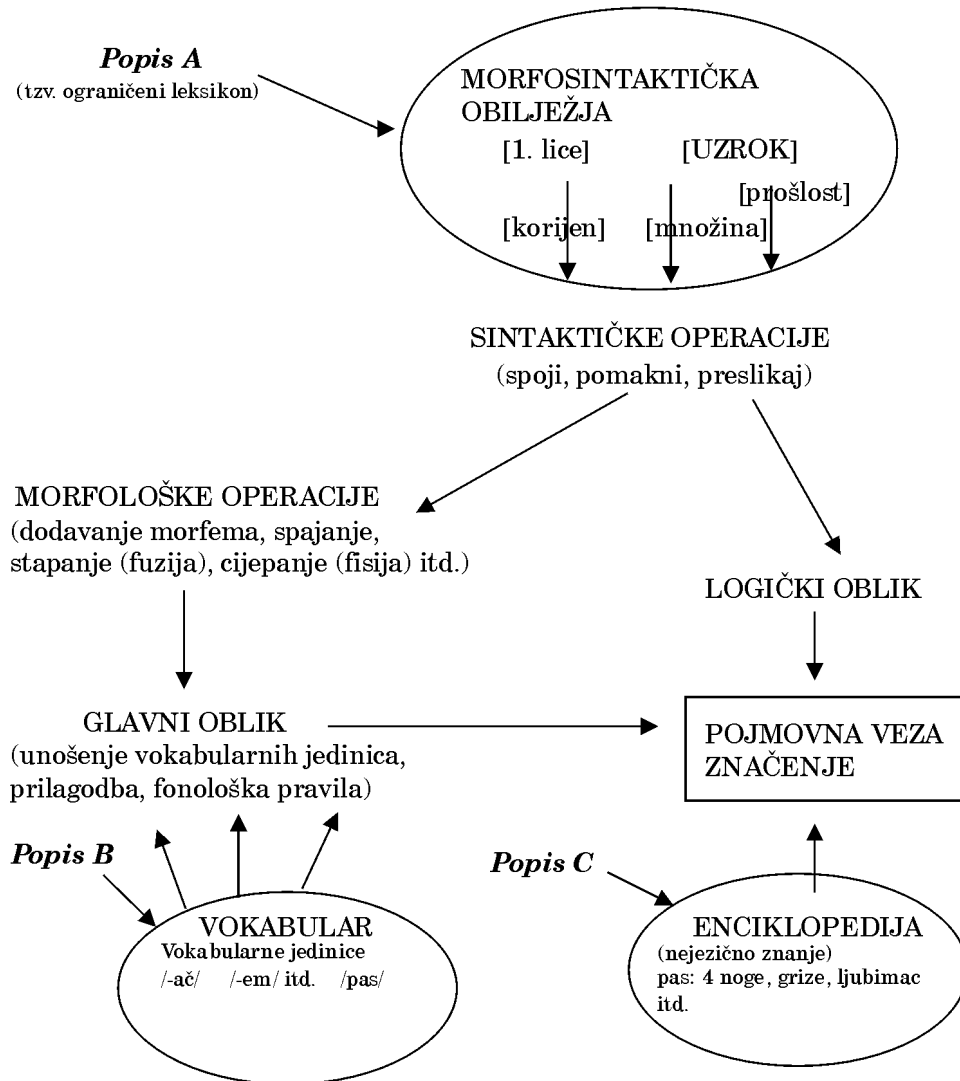
zlikuje od Chomskyjeva leksikalističkog stajališta.³ Distribuirana ili raspodijeljena morfologija jednim svojim dijelom, kao što smo napomenuli, oživljava rane sintaktičke pristupe morfologiji, ali djelomice i neke postavke leksikalizma. Teorija je nastala početkom devedesetih godina dvadesetog stoljeća, a utemeljili su je Alec Marantz i Morris Halle u članku *Distributed Morphology and the Pieces of Inflection* (1993). Autori ističu da njihova morfologija sjedinjuje pristupe leksikalističke i a–morfne morfologije (morfologija bez morfema)⁴ iako ne pripada niti jednom od ta dva pravca. Kao i u amorfnoj morfologiji pretpostavlja se odvojenost sintaktičkih završnih čvorova od njihovih fonoloških ostvaraja,⁵ a kao u leksikalizmu vokabularne jedinice⁶ (u leksikalističkim teorijama: leksički unosci) povezuju svežnjeve morfosintaktičkih s fonološkim obilježjima. Teorija je dobila ime distribuirana zbog svoje raspodijeljenosti ili distribuiranosti po različitim sastavnicama ili razinama gramatike: morfologija se *zbiva* u sintaksi, morfologiji i fonologiji, a njezini su dijelovi i morfosintaktička obilježja, vokabular i enciklopedija.

Na prikazu pod brojem (1) nalazi se jedna od inačica pretpostavljenog modela gramatike u distribuiranoj morfologiji.

-
- 3 Chomsky (2001a) smatra da rastavljanje leksičkih kategorija na korijene i funkcionalne kategorije dodatno usložnjuje opis.
- 4 A–morfnom se naziva Andersonova teorija morfologije prikazana u knjizi *A–morphus morphology* iz 1992. godine.
- 5 Teorije koje pretpostavljaju odvojenost i nepodudarnost semantičko–sintaktičke s fonološkom strukturom obično se nazivaju separacijskim teorijama. Osim Andersonove u tu skupinu pripada i Beardova *Lexeme–Morpheme Base Morphology* (Beard 1995). Prednost i privlačnost separacijskih teorija sastoji se u tome što s jedne strane dopuštaju da se semantički slični oblici ostvare na fonološki različite načine (kao npr. dva načina komparacije) te u mogućnosti da isti fonološki odsječak može odgovarati nizu različitih i nesrodnih sintaktičko–semantičkih funkcija (npr. u hrvatskome dugo –e kao oznaka plurala trećeg lica nekih glagola i genitiva singulara nekih imenica). Nasuprot tomu, upravo su s istog stajališta takve teorije i pomalo jednolične jer istraživanje podudarnosti fonoloških i sintaktičko–semantičkih oblika te predviđanje takvih podudarnosti predstavlja jedan od najzanimljivijih izazova u gramatičkim istraživanjima.
- 6 Naziv vokabularne jedinice potječe od engleskog *Vocabulary Items*. Potrebno je govoriti vokabularni i vokabular, da bi se nazivi razlikovali od leksikona i leksičkih jedinica koje su dio leksikalističkih teorija. Terminološki problem postaje još veći ako je prisutan i naziv *Dictionary*, kao npr. u Halle (1973). Budući da je taj naziv rjede zastupljen, možda bi jednu skupinu naziva (leksički ili vokabularni) trebalo povezati s leksemom rječnik.

(1) IZGLED GRAMATIKE U DISTRIBUIRANOJ MORFOLOGIJI

(Harley & Noyer 1999)

Prema tom se modelu sintaktičke operacije primjenjuju na apstraktna morfosintaktička obilježja. Morfosintaktička su obilježja izabrana iz dostupnog inventara obilježja koji je dio univerzalne gramatike. Taj se inventar naziva popis A ili ograničeni leksikon (*narrow lexicon*). Riječi kao i rečenice nastaju poznatim sintaktičkim operacijama *spoji* (*merge*), *pomakni* (*move*) i *preslikaj* te imaju hijerarhijsku konstituentnu strukturu prikazivu uobičajenim derivacijskim stablom. Sintaktičkim se operacijama proizvode prikazi čiji su završni čvorovi morfosintaktička obilježja. Apstraktni završni čvorovi nakon sintaktičkih podli-

ježu morfološkim operacijama koje su: morfološko spajanje (*Morphological Merger*), osiromašenje (*Impoverishment*), stapanje (*Fusion*) i cijepanje (*Fission*).⁷ U morfološkoj se sastavnici struktura dodatno prilagođuje, tj. doraduje. Morfološke operacije objašnjavaju neizomornost preslikavanja sintaktičkih završnih čvorova na morfonološke konstituente.

Naziv morfem u distribuiranoj morfologiji odnosi se na sintaktički ili/i morfološki (morfosintaktički) završni čvor, a ne na fonološki ostvaraj tog čvora. Morfem je stoga apstraktna jedinica morfosintaktičkog prikaza. Na razini fonologije morfosintaktička obilježja dobivaju svoj fonološki ostvaraj, tj. u završne se morfosintaktičke čvorove unose konkretne vokabularne jedinice. Skup svih vokabularnih jedinica čini vokabular nekog jezika. Vokabularna je jedinica odnos između fonološkog niza/odsječka i obavijesti o tome gdje taj niz/odsječak mora biti unesen. Fonološki sadržaj vokabularne jedinice može biti bilo koji fonološki niz/odsječak uključujući nulu, tj. $\emptyset$. Vokabularne se jedinice natjeću za unos u sintaktičke završene čvorove. U fonološkoj sastavnici također djeluju fonološka pravila i prilagodba strukture.

Tri važna svojstva vokabularnih jedinica razdvajaju distribuiranu morfologiju od ostalih morfoloških teorija (Halle & Marantz 1994). To su kasno unošenje (*Late Insertion*), nepotpuno određenje (*Underspecification*) i sintaktička hijerarhijska strukturiranost do dna (*Syntactic Hierarchical Structure All the Way Down*).

Kasno je unošenje preslikavanje završnih sintaktičkih čvorova u glasovni oblik nakon završetka svih sintaktičkih i ostalih morfoloških operacija. U distribuiranoj su morfologiji sintaktičke jedinice potpuno apstraktne i nemaju nikakav fonološki sadržaj do trenutka vokabularnog unošenja. Prema toj se značajki ovaj pristup razlikuje od leksikalističkih. Klasična sintaksa u okviru leksikalističkih pristupa sadržava konkretne leksičke jedinice jer, kako je već drugdje rečeno, leksičko unošenje prethodi sintaksi.

Stoga u distribuiranoj morfologiji ne postoji prijesintaktička razlika između dvaju završnih čvorova s identičnim morfosintaktičkim obilježjima. U skladu se s takvim modelom sintaktički ne razlikuju, na primjer, riječi *konj* i *pas*.

Prema svojstvu nepotpunog određenja (*Underspecification*) fonološki ostvaraju ne moraju imati sva morfosintaktička svojstva koja definiraju neki sintaktički

7 Osiromašenje, cijepanje i stapanje potpuno su nove operacije u morfološkoj sastavnici predložene u distribuiranoj morfologiji. Operacija je spajanja u osnovi uvijek ista, razlikuju se samo rezultati nastali njezinom primjenom na pojedinim razinama gramatike. Morfološkim se spajanjem udružuju dva završna čvora unutar jednog kategorijskog čvora tako da oba čvora ostaju neovisni završni čvorovi unutar izvedene glave. U takvu se glavu unose dvije vokabularne jedinice. Morfološko spajanje ima utjecaja na lokalne odnose. Za razliku od morfološkog spajanja, stapanjem (*Fusion*) sjedinjuju se dva završna sestrinska čvora u jedan jedinstveni čvor te se u taj čvor unosi jedna vokabularna jedinica s morfosintaktičkim obilježjima obaju početnih morfema. Osiromašenje je operacija brisanja nekih morfosintaktičkih obilježja morfema u određenim kontekstima. Morfem se cijepa kada se na njegovo mjesto unosi više vokabularnih jedinica. U isti se morfem unosi toliko vokabularnih jedinica koliko ih je potrebno da bi se ostvarila sva obilježja tog morfema.

položaj. Vokabularne su jedinice katkada neodređene te se unose tamo gdje nije dostupan određeniji (specificiraniji) oblik.

Prema načelu sintaktičke hijerarhijske strukturiranosti do dna (*Syntactic Hierarchical Structure All the Way Down*) sintaktičke i morfološke jedinice imaju isti tip konstituentne strukture prikazive s pomoću dvočano granajućih stabala. Pretpostavlja se odsječna (segmentna) strukturiranost morfologije, pa su sintaktičke i morfološke jedinice diskretni konstituenti, a ne rezultati morfonoloških procesa ili sami morfonološki procesi kao što je to slučaj kod nekih morfoloških teorija. Posljedica je sintaktičke hijerarhijske strukturiranosti do dna istovjetnost morfoloških i sintaktičkih odnosa među dijelovima jezičnih jedinica (iste operacije i funkcionalne kategorije prisutne su u sintaksi i u morfologiji).

Iz prikazane se sheme vidi da takva teorija ne pretpostavlja klasičan leksikon kakav je zamišljen u generativnoj gramatici sedamdesetih i osamdesetih godina dvadesetog stoljeća. Tradicionalnom leksikonu odgovaraju katkada dva (vokabular, tj. popis B, i enciklopedija, tj. popis C) ili prema nekim autorima tri popisa: A, B i C.⁸ Već je rečeno da je vokabular skup vokabularnih jedinica, dok je enciklopedija popis idioma (*idiom*) u jeziku. Enciklopedija uspostavlja odnos između vokabularnih jedinica i značenja. Idiom⁹ se ne shvaća u tradicionalnom smislu riječi, već označava bilo koju cjelinu (čak pojedinačnu riječ ili dio riječi) čije značenje nije u potpunosti predvidivo iz njegova morfosintaktičkog strukturnog opisa. I prema teoriji distribuirane morfologije sam *logički oblik* ne čini značenje.¹⁰ Značenje nekog izraza tumači se na osnovi cijelog izračuna uključujući i obavijesti iz enciklopedije. Enciklopedija se ne smatra dijelom jezika.

U takvoj teoriji postoji L–morfemna pretpostavka (*L–morpheme hypothesis*), prema kojoj tradicionalni dijelovi rečenice, kao što su imenica, glagol ili pridjev, nemaju univerzalno značenje, već su izvedivi od temeljnijih morfemskih tipova (Marantz 1997).

3. Tvorba riječi u distribuiranoj morfologiji

Iz navedenih se razloga tvorba riječi u distribuiranoj morfologiji promatra na poseban način: sva tvorba pripada sintaksi, a riječi su tvorene poput sintaktičkih cjelina – sintaktičkih skupina i rečenica. Tvorba se sastoji od spajanja

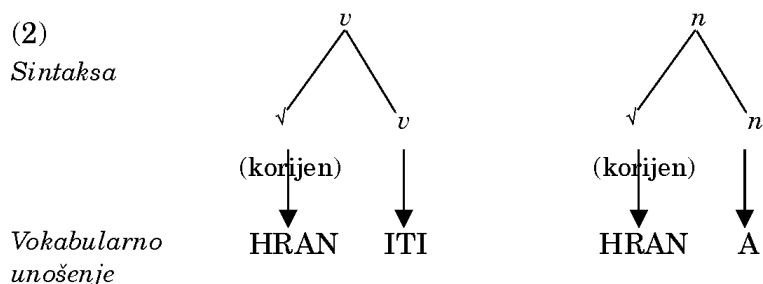
8 Važno je i otvoreno pitanje koliko obavijesti o korijenima sadržava ograničeni leksikon (Marantz 1997), pa o tome ovisi i činjenica u kolikoj mjeri on odgovara ili zamjenjuje dio tradicionalno shvaćenog leksikona.

9 Proučavanje idioma (frazema) u pravom smislu riječi važan je izvor dokaza za lokalna ograničenja interpretacije.

10 Logički oblik (skraćeno LF od engl. *Logical Form*) jedna je od posredničkih razina na kojoj se iskazuju neke strukturne relacije koje imaju posljedice za značenje, kao što je npr. doseg kvantifikatora, ali ona ne čini značenje.

apstraktnih korijena s funkcionalnim glavama. Jedan od modela tvorbe riječi unutar distribuirane morfologije osmišljen je u Marantz (2001). Riječ se, prema tom pristupu, tvori operacijom *spoji* (*Merge*), koja povezuje apstraktni korijen (*Root*) s funkcionalnom glavom (x). Apstraktni je korijen kategorijski neodređen, a postaje imenicom, glagolom ili pridjevom ovisno o tome je li mu najbliži c -komandirajući¹¹ čvor funkcionalna kategorija v , n , ili a .¹² Tradicionalnoj predodžbi o kategoriji, tj. o vrsti riječi, odgovara odnos koji nastaje između *malog* x ¹³ (bilo koje funkcionalne kategorije) i korijena.¹⁴

Ako se, na primjer, apstraktni korijen kojemu odgovara vokabularna jedinica *hran-* spaja s funkcionalnom kategorijom n , rezultat je imenica *hrana*. Međutim, ako se taj korijen spaja s funkcionalnom kategorijom v , rezultat je glagol *hraniti*. Tako problem tvorbenog smjera kod parova tipa *hrana/hraniti* u Marantzovoj teoriji nema nikakvo značenje.¹⁵ U prikazu pod brojem (2) opisana je tvorba riječi *hrana* i *hraniti* prema Marantzu:

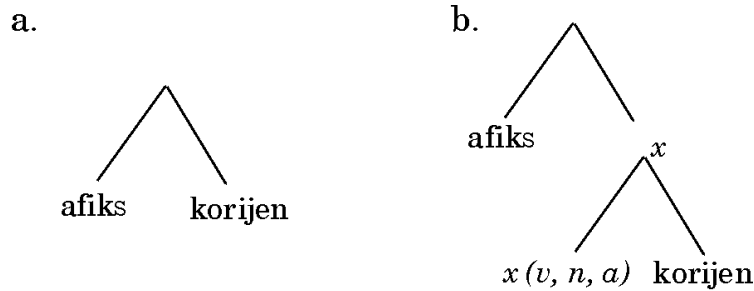

- 11 C -komanda je, kako tvrdi Mihaljević (1998: 194), temeljni pojam teorije načela i parametara. Chomsky (2000a) kaže da svi strukturni odnosi moraju biti rezultat uvjeta čitljivosti uvjetovani samim izračunom. U skupinu strukturnih odnosa uvjetovanih samim izračunom pripada i c -komanda jer ona nastaje kao rezultat operacija na dvama sintaktičkim objektima. Definicije su c -komande brojne, međutim, intuitivne su zamisli iza različitih definicija uglavnom iste. Jedna od definicija c -komande glasi (prema Mihaljević 1998: 194): α c -komandira β ako i samo ako α ne dominira β i svaki granajući čvor koji dominira α dominira i β .
- 12 Po uzoru na malo v (v je oznaka za glavu lakog glagola, među ostalim uvedena u Chomsky 1995) Marantz pretpostavlja malo n i malo a , koje su funkcionalne, a ne leksičke kategorije N i A . Treba napomenuti da u distribuiranoj morfologiji ne postoji razdioba na leksičke i funkcionalne kategorije, jer ništa iz leksikona (ili neke inačice leksikona) ne može biti inherentno glagol, imenica ili neka druga vrsta riječi, pa ne postoji leksička kategorija u klasičnom smislu riječi.
- 13 Malo x je opća oznaka za v , n i a .
- 14 Marantz (1997) tvrdi da je *konfiguracijska* definicija kategorijskih etiketa (*labels*) implicitno bila prisutna već u Chomsky (1970).
- 15 Za Babića (1991) u takvim se primjerima pojavljuje pitanje tvorbenog smjera. Babić (1991: 67) kaže da je... *mного teže odrediti tvorbeni smjer ako je imenica u tvorbenoj vezi s neprefigiranim glagolom jer tu obje riječi mogu biti netvorbene i obje su mogućnosti podjednako vjerojatne:*
1. *hrana* → *ono čim se hrani*
  2. *hraniti* → *dati hranu*.

Takav pogled na tvorbu riječi unutar distribuirane morfologije motiviran je činjenicom da fonološkoj riječi na semantičko–sintaktičkoj razini ne odgovara nikakva posebna vrsta neraščlanjivog značenja, tj. da se unutar fonološke riječi mogu naći raznovrsni sintaktički i semantički dijelovi.¹⁶ Marantz (2001) kaže da se ne može sa sigurnošću tvrditi da cjelini koju tradicionalno nazivamo riječju odgovara posebna vrsta značenja koju ne može imati cijela skupina ili bilo koja druga sintaktička cjelina.

Sva je tvorba sintaktička te u sintaksi postoje dva mjesta tvorbe riječi. Dakle, i bez smještanja tvorbe riječi u leksikon (što bi bila leksikalistička pretpostavka) moguće je pretpostaviti postojanje dvaju tvorbenih mjesta u gramatici. Prvo je mjesto tvorbe u području korijena: morfem (npr. neki sufix) pripaja se korijenu prije nego se spojio s funkcionalnom glavom koja određuje sintaktičku kategoriju riječi. Drugo je mjesto tvorbe riječi izvan/iznad područja funkcionalne glave koja određuje sintaktičku kategoriju, tj. izvan/iznad malog *v*, *n* ili *a*. Dva mjesta tvorbe riječi prikazana su na crtežu broj (3):

(3) Dva mjesta tvorbe riječi u sintaksi

Tvorba u području korijena odgovara tradicionalnom pojmu leksičke tvorbe riječi, dok tradicionalnom pojmu sintaktičke tvorbe odgovara tvorba iznad funkcionalne glave. Dvije su vrste tvorbe riječi određene karakterističnim svojstvima. Spajanje s korijenom ima ova svojstva:

1. značenje korijena određeno je u kontekstu morfema te značenje cijele konstrukcije ne proizlazi iz operacija na argumentnoj strukturi pa takva konstrukcija ne može uključivati vanjski argument
2. ne postoji potpuna plodnost.

Spajanje iznad morfema koji sadržava kategorijsku obavijest, tj. iznad malog *v*, *n* ili *a*, ima ova svojstva:

1. kompozicijsko (složivo) značenje predvidivo je iz značenja osnove te proizlazi iz operacija na argumentnoj strukturi. Tvorenica nastala takvom tvorbom može uključivati vanjski argument
2. potpunu plodnost.

¹⁶ U hrvatskom je jeziku klasičan primjer fonološke riječi klitička grupa sastavljena od najrazličitijih kategorijskih jedinica.

Kada se promatraju dvije vrste tvorbe, treba uvijek imati na umu da ono što mi uistinu vidimo nisu morfemi nego vokabularne jedinice.

Prema Marantzovu mišljenju u prilog takvom razumijevanju tvorbe riječi govori i ustroj semitskih jezika s poznatom i često spominjanom slojevitošću morfološke strukture. Kod semitskih jezika, tvrdi Marantz, tzv. leksička kategorija uvijek uključuje kategorijsku glavu odvojenu od korijena.¹⁷

Dva sintaktička mjesta tvorbe riječi Marantz (2001) dokazuje i izvođenjem imenica sa sufiksima *-er* i *-or* u engleskom jeziku. Sufiksi *-er/-or* mogu se spojiti s korijenom prije nego se on spojio s funkcionalnom glavom ili se mogu spojiti s funkcionalnom glavom *v* nakon što se ona spojila s korijenom. Rezultat su takve tvorbe imenice *donor* 'davatelj' (izravno spajanje sufiksa s korijenom) i *donator* 'davalac'¹⁸ (pripajanje sufiksa malom *v*). Ti primjeri jasno pokazuju da afiksi koji s morfonološke strane izgledaju jednako mogu biti rezultati dvaju različitih tvorbenih procesa.

Ako bismo pokušali promatrati tvorbu odglagolskih imenica u hrvatskome kroz Marantzovu prizmu, mogli bismo zaključiti da npr. tvorba agentivnih imenica sa sufiksom *-ač* (imenica za vršitelje radnje) uključuje tvorbu iznad funkcionalne kategorije. Kod agentivnih je imenica sa sufiksom *-ač* jasno da one uključuju vanjski argument, pa stoga i malo *v*, što znači da se sufiks *-ač* dodaje iznad funkcionalne glave, a ne izravno na korijen. Također se prema nekim pokazateljima može tvrditi da tvorba glagolskih imenica sa sufiksom *-nje* od nesvršenih osnova pokazuje obilježja tvorbe u domeni funkcionalne kategorije. Tvorba pokazuje gotovo potpunu plodnost, uključuje operacije na argumentnoj strukturi te postoje značajke složivog (kompozicijskog) značenja. Prema nekim opisima takva tvorba uključuje particip, koji sadržava funkcionalne kategorije *v* i Asp¹⁹ (Embick 2000).

Na Marantzov bi se način možda mogla promatrati i tvorba mjesnih imenica *gledište* i *gledalište* u hrvatskome jeziku. Možemo pretpostaviti da su imenice *gledište* i *gledalište* tvorene istim sufiksom *-ište* koji je u svakoj izvedenici spojen s različitom osnovom: s *gled-* ili *gledal-*. Kod druge se imenice taj sufiks spaja s participom prošlim (kao što tvrdi među ostalima Skok 1971), što govori u prilog tvorbi iznad funkcionalne glave. Tvorba imenica sufiksom *-lište* smatra se plodnom, međutim takva je i tvorba sufiksom *-ište*. Značenja imenica sa sufiksom *-lište* pokazuju odlike kompozicijskog značenja: predvidljivost znače-

17 To je vidljivo već u jednom od najpoznatijih lingvističkih primjera, u arapskom korijenu *k-t-b* 'pisati/piše'. Kao što je poznato taj se korijen može ostvarivati kao različita kategorijska vrsta ovisno o tome koji mu se vokali pridružuju: kao imenica *kitaabun* 'knjiga' ili kao glagol *kataba* 'on je pisao'.

18 *Donor* je prevedeno kao davatelj, a *donator* kao davalac, o čemu bi trebalo preciznije razmisliti. Prema Marantzovom *donor* kao rezultat izravne tvorbe u području korijena mora imati posebno, tj. idiosinkratično značenje. Jedno je od idiosinkratičnih značenja imenice *donor* 'davatelj organa ili krvi'. Imenica *donator* 'davalac' trebala bi imati opće i transparentnije značenje, što je potrebno detaljnije utvrditi.

19 Asp je oznaka za glavu aspektne skupine (AspP).

nja iz značenja osnove. Imenice koje završavaju na *-lište* gotovo uvijek znače mjesto zbivanja radnje glagola u osnovi, dok one sa sufiksom *-ište* mogu osim prostornog imati i druga značenja (*gledište, ledište, klizište*). S druge strane, kod tvorbe sa sufiksom *-lište* nema operacija na argumentnoj strukturi, što govori protiv prepoznavanja tvorbe iznad funkcionalne kategorije. Značajka je sufiksa *-ište* da se on može spajati i s imeničkim osnovama, što svjedoči o tvorbi u domeni korijena.

Svoj pristup Marantz (2001) naziva *strogom modularnošću II (Strict Modularity II)*.²⁰ Osnovna je pretpostavka takvog pristupa da je svako sastavljanje (*composition*)²¹ sintaktičko: unutarinja je struktura riječi tvorena istim mehanizmima konstrukcije kao i unutarinja struktura rečenica. Eksplicitno se tvrdi da je sintaksa jedini generativni stroj gramatike. Unutarinja semantička struktura korijena, bez obzira na to kako je zamislimo, nije ni u kojem slučaju nalik unutarinjoj strukturi riječi i rečenica te se ne može sastavljati niti rastavljati u gramatici. Dakle, značenja se korijena, prema mišljenju tog autora, ne mogu rastaviti u semantička obilježja. Stoga osnovni rez u gramatici nije između unutarinje strukture riječi i vanjske strukture skupina i rečenica, već između korijena i svih drugih gramatičkih cjelina (riječi, skupina, rečenica). Takva podjela jasno pokazuje koliko se Marantzovo viđenje gramatike razlikuje od leksikalističkog viđenja gramatike i njegove postavke o leksičkoj cjelovitosti riječi, prema kojoj riječ predstavlja jezičnu jedinicu koja je nevidljiva i neprobojna za sintaksu.

Marantz također smatra da je razlikovanje derivacije i fleksije zabluda: postoji samo spajanje s korijenom ili spajanje s funkcionalnom kategorijom. Derivacija je isto toliko paradigmatska, plodna i transparentna kao i fleksija, tvrdi Marantz. Pitanje je zašto se onda agentivni oblik glagola, tj. agentivna imenica, ne smatra glagolskim oblikom kao i neki fleksijski oblik, tj. što je to toliko različito u tvorbi agentivne imenice *pliv-ač* i u tvorbi prezenta trećeg lica jednine *pliv-a(-ø)*.²²

Ponešto drugačiji pristup tvorbi riječi, ali blizak Marantzovu, izložen je u djelu *Functional Structure in Nominals* A. Alexiadou iz 2001. godine. Autorica se u tom djelu usredotočuje samo na tvorbu događajnih imenica (*event nominals*)²³ te se bavi njihovim unutarinjom ustrojstvom. Iako kao i Marantz (2001)

20 Naziv je u suprotnosti sa *strogom modularnošću I* koja se odnosi na strogi leksikalizam.

21 Naziv sastavljanje (Marantz rabi englesku riječ *composition*) obuhvaća svu tvorbu riječi (izvođenje kao i slaganje) i svako spajanje riječi u veće sintaktičke cjeline, u skupine i u rečenice.

22 Budući da je ovo teorijsko pitanje preneseno iz Marantzova članka *Words* (Marantz 2001), neću se upuštati u detaljnu razradu i preispitivanje teorijske valjanosti takvog pitanja, na što me uputio jedan od anonimnih recenzenata ovog članka. Navedeni primjer samo oslikava Marantzovo preispitivanje uobičajenog razmišljanja o razlici između fleksije i derivacije, što svakako može otvoriti daljnju raspravu i pokazati svoje prednosti ili nedostatke.

23 Podjela imenica prema njihovoj semantičkoj interpretaciji na događajne i nedogađajne potječe iz Grimshaw (1990).

tvrdi da je svaka tvorba spajanje apstraktnog korijena i funkcionalne glave, ali za razliku od njega smatra da u strukturi ne postoji jedinica preobrazbe koja mijenja kategorijsku obavijest. Autorica eksplicitno povezuje semantičku interpretaciju imenica s njihovom unutarnjom strukturom, te redefinira pojam događajnosti u terminima distribuirane morfologije. Događajno je čitanje povezano s postojanjem funkcionalnih glava *v* i *Asp* u nekoj strukturi, bilo da se radi o glagolu ili o imenici. Samo odglagolske imenice u događajnom čitanju, čije se dopune tumače argumentno, mogu u svojoj strukturi imati glagolske funkcionalne kategorije (*v* i *Asp*) uz imenske, dok sve druge odglagolske imenice, iako tvorene od glagola, nemaju glagolske funkcionalne kategorije u svojoj strukturi. Stoga ne bismo mogli reći da imenica *gledalište* sadržava u svojoj strukturi glagolsku funkcionalnu kategoriju *v*. Ta imenica nema događajno čitanje, koje se prema autoričinu opisu strogo veže uz kategoriju malog *v*. U skladu s njezinim opisom možemo tvrditi da imenica *putovanje* u kontekstu *Markovo putovanje noću dugo je trajalo*. ima glagolske funkcionalne kategorije, dok imenica *putovanje* u *Putovanje mu se svidjelo*. nema te funkcionalne kategorije (te su imenice i obilježene različitim naglaskom).

Još jednom možemo napomenuti da se imenička struktura koju pretpostavlja Alexiadou razlikuje u jednoj ključnoj točki od strukture imenica koju pretpostavlja Marantz: u Alexiadouinu opisu ne postoji, dakle, sintaktički položaj koji uvjetuje promjenu kategorije, tj. nema malog *n*, imenske funkcionalne kategorije koja bi poimeničila glagol. Marantzovo je mišljenje da uvijek postoji neka jedinica ili morfem zadužen za dodavanje kategorijskog obilježja apstraktnom korijenu. Alexiadou, nasuprot tomu, smatra da takav pogled unosi u teoriju nedosljednost: npr. struktura *vP-AspP izriče* se kao imenica kad se unosi u *D-Num*²⁴ okruženje ili kao glagol kada se unosi u područje glave *T*.²⁵ Iako se može činiti da takav pogled na poimeničenje (nominalizaciju) ne odgovara u potpunosti našem intuitivnom shvaćanju toga gramatičkog procesa, njezin opis u svakom slučaju pokazuje veću strogost u provedbi osnovnih načela distribuirane morfologije.

4. Zaključak

U ovom su radu izložene neke temeljne značajke distribuirane morfologije kao i uvid u shvaćanje tvorbe riječi u okviru takve teorije. Usputno su se pokušala promotriti neka pitanja hrvatske tvorbe u skladu s teorijskim pogledima distribuirane morfologije.

24 *Num* je kratica za funkcionalnu glavu *Number*, engleski 'broj', dakle glavu koja ima veze s kategorijom broja, a *D* je oznaka za glavu determinatorske skupine (DP).

25 *T* je oznaka za vremensku glavu (kategoriju), kratica od engl. *Tense* 'vrijeme'.

Literatura

- Alexiadou, Artemis (2001): *Functional Structure in Nominals*, John Benjamins Publishing Company, Amsterdam/Philadelphia
- Anderson, R. Stephen (1992): *A-morphus morphology*, Cambridge University Press
- Babić, Stjepan (1991): *Tvorba riječi u hrvatskom književnom jeziku*, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Globus, Zagreb
- Beard, Robert (1995): *Lexeme-Morpheme Base Morphology*, State University of New York Press, Albany
- Chomsky, Noam (1957): *Syntactic Structures*, The Hague, Mouton & Co
- Chomsky, Noam (1965): *Aspects of the Theory of Syntax*, The MIT Press, Cambridge, Massachusetts
- Chomsky, Noam (1970): Remarks on Nominalization, u R. A. Jacobs & P. S. Rosenbaum: *Readings in English transformational grammar*, Ginn & Co., Waltham, Massachusetts, 184. – 221.
- Chomsky, Noam (1986): *Knowledge of Language*, Praeger, Westport, Connecticut, London
- Chomsky, Noam (1995): *The Minimalist Program*, The MIT Press, Cambridge, Massachusetts, London, England
- Chomsky, Noam (2000a): Minimalist Inquiries: The Framework, u: *Step by Step*, izd. R. Martin, D. Michaels, J. Uriagereka, 89. – 155.
- Chomsky, Noam (2000b): *New Horizons in the Study of Language and Mind*, Cambridge University Press
- Chomsky, Noam (2001a): Derivation by Phase u: *Ken Hale: A life in language*, izd. M. Kenstowicz, 1. – 52.
- Chomsky, Noam (2001b): *Beyond Explanatory Adequacy*, rukopis, 1. – 22.
- Di Sciullo, Anna-Maria & Edwin Williams (1987): *On the definition of Word*, The MIT Press, Cambridge, Massachusetts, London, England
- Embick, David (2000): Features, Syntax, and Categories in the Latin Perfect, *Linguistic Inquiry*, 31/2, 185. – 230.
- Grimshaw, Jane (1990): *Argument Structure*, The MIT Press, Cambridge, Massachusetts, London, England
- Halle, Morris & Alec Marantz (1992): Distributed Morphology and the Pieces of Inflection u: *The View from Building 20*, Essays in Linguistics in Honor of Sylvain Bromberger, izd. K. Hale i J. Keyser, The MIT Press, Cambridge, Massachusetts, London, England, 111. – 176.
- Halle, Morris (1973): Prolegomena to a Theory of Word Formation, *Linguistic Inquiry*, 4/1, 3. – 16.
- Halle, Morris (1997): Distributed Morphology: Impoverishment and Fission, *MIT Working Papers in Linguistics* 30, 425. – 449.
- Halle, Morris & Alec Marantz (1994): Some key features of Distributed Morphology, *MIT Working Papers in Linguistics* 21, 275. – 288.
- Harley, Heidi & Rolf Noyer (1998): Licensing in non-lexicalist lexicon: Nominalizations, Vocabulary Items and the Encyclopaedia, *MIT Working Papers in Linguistics* 32, Papers from the MIT/UPenn Roundtable on Argument Structure and Aspect, 119. – 137.
- Harley, Heidi & Rolf Noyer (1999): Distributed Morphology, *GLOT International*, 4/4, 3. – 9.
- Marantz, Alec (1997): No Escape from Syntax: Don't Try Morphological Analysis in the Privacy of Your Own Lexicon, *University of Pennsylvania Working Papers*, 4/2, 201. – 225.
- Marantz, Alec (2001): *Words*, sažetak izlaganja na WCCFL 20, USCL, 2. /2001.
- Mihaljević, Milan (1998): *Generativna sintaksa i semantika*, Znanstvena biblioteka Hrvatskoga filološkog društva, Zagreb
- Skok, Petar (1971): *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb

Wordformation and Distributed Morphology Theory

This paper concerns basic features of Distributed Morphology Theory. These features are also compared to the features of other and earlier morphological theories developed in framework of generative grammar. The main interest of the paper are the questions of word formation in Distributed Morphology. Two approaches to word formation are presented: Marantz's two places of word formation in syntax (Marantz 2001) and functional structure in nominals of Alexiadou (2001). There is also an attempt to discuss Croatian deverbals nouns according to these wordformation approaches.

Ključne riječi: tvorba riječi, distribuirana morfologija, imenice, hrvatski jezik

Key words: word formation, distributed morphology, nouns, Croatian language